

УДК 159.9

Ніконенко В.М. канд. філософ. наук, професор

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

М.ДРАГОМАНОВ ЯК ФУНДАТОР УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

V. Nikonenko Ph.D., Prof.

M. DRAGOMANOV AS A FOUNDER OF THE UKRAINIAN POLITICAL STUDIES

Серед славної плеяди українських політичних діячів і мислителів другої половини XIX століття особливе місце займає М.П.Драгоманов(1841-1895рр.)- видатний вчений-теоретик, ідеолог, основоположник політичної науки в Україні, гуманіст європейського масштабу. Творча спадщина цього мислителя охоплює великий спектр проблем, державотворення, шляхів пошуку оптимальної моделі розвитку суспільства і самореалізації особи.

М.Драгоманов був ідеологом поступу, в якому він вбачав шлях прогресивної трансформації суспільства. Ідея поступу розглядалась вченим як ідея неухильної еволюції народів і всього людства до справедливого суспільного ладу, до формування такої моделі організації суспільства, як б забезпечувала гармонізацію колективних та індивідуальних потреб і запитів. Ідея поступу пояснювала процес розвитку людства і перетворення дійсності. При цьому мислитель намагався досягнути діалектику об'єктивних умов і суб'єктивного фактору в людському поступі, визнаючи існування міри можливостей людських прагнень і бажань, яка залежить від об'єктивних умов і реалій. При цьому вчений, особливу увагу звертає на великий потенціал суб'єктивного фактору в ліквідації старих порядків і заміна існуючого ладу, на думку М. Драгоманова, є необхідною умовою поступу, переходу до прогресивних перетворень. Саме тому він закликає до ліквідації самодержавства, зміни існуючого політичного режиму і проведення низки реформ, спрямованих на модернізацію суспільства. При цьому він приходять до висновку, що якщо правлячі еліти не зможуть або не захочуть здійснювати необхідні реформи, то ці завдання інакше, як шляхом насильницького збройного перевороту вирішити буде неможливо.

Разом з тим, визнаючи роль революцій, М.Драгоманов був противником їх звеличення, зведення в "культ", оскільки історичний досвід свідчить, що нерідко їх результати були не тільки далекими від очікуваних, але й приводили до ще більш жорстоких режимів ніж ті, які були повалені. Вчений вказував на те, що революції є тільки складовою загально історичного процесу, до того ж не основного і не найкращого. Революція не може бути універсальним засобом прогресивної трансформації суспільства. Тим самим він застерігав політичні сили не піддаватись ілюзії оцінки революції як єдиного і найкращого засобу суспільних перетворень, піддаючи тим самим критиці відоме марксистське визначення їх як "локомотивів історії". Особливо негативно ставився він до терору як засобу політичної боротьби і стихійних бунтів, які є, на його думку, нічим іншим, як марною витратою суспільної енергії, що нерідко ведуть до посилення правлячих режимів. Не заперечуючи революцій, перевагу він віддає мирним, проте глибинним, радикальним реформам, які спиралися б на масову підтримку.

М. Драгоманов рішуче відкидав макіавеллівський принцип пріоритету цілі і підпорядковане значення засобів, які використовуються суб'єктами політики. Засуджуючи принцип "мета виправдовує засоби", він вважав, що це не так, оскільки чистою повинна бути не тільки мета, але й засоби її досягнення. На жаль, і нині це застереження мислителя часто ігнорується і принцип "ціль виправдовує засоби" є основою реальної політичної діяльності. Саме тому драгоманівська критика виправдання допустимості використання будь-яких дій заради досягнення "величної

мети” не втрачає актуальності і залишається індикатором чесності і моральності політика. Мислитель постійно дотримувався своєрідного “етичного кредо” при оцінці діяльності політичних суб’єктів.

Характерною рисою драгоманівського вчення про державу була ідея децентралізації державного управління, яка передбачала перерозподіл повноважень між центром і регіонами та самоврядними територіально-адміністративними утвореннями на користь останніх. Вчений був переконаний, що централізація і свобода взаємно виключають одна одну, оскільки державний централізм гальмує суспільний розвиток, звужує права особи і веде до посилення всеохоплюючого бюрократизму. Зменшення впливу централізовано-бюрократичного управління на його думку є критерієм оцінки його політичного режиму і показником змін на краще.

Оптимальною моделлю М. Драгоманов вважав громаду, в якій людина буде включена в систему відносин по забезпеченню економічних, соціальних, культурних, та інших потреб. Громади мали б стати спілками вільних осіб, де не буде примусу, де члени таких асоціацій могли б у повній мірі розвивати свої здібності, реалізовувати свій творчий потенціал і впливати на державну політику та суспільні процеси.

Не поділяючи марксистський принцип класовості і партійності, мислитель дотримувався пріоритету загальнолюдських цінностей, особливе місце серед яких посідають свобода і права людини. При цьому він не абсолютизував значення свободи, яка не повинна бути самоціллю, а лише умовою особистої гідності та розвитку, найважливішою запорукою людини, нації та держави на демократичних і гуманних засадах. Як вчений, так і громадський діяч М. Драгоманов послідовно боровся за “священне право” людини на вільне життя у вільній державі. При цьому він не протиставляв особисті права та свободи колективним чи національним правам та інтересам, прагнув досягти їх збалансованості і гармонійного поєднання. Політичні права людини і громадянина він прагнув доповнювати комплексом соціально-економічних прав, які повинні надаватись державою.

Звичайно, М. Драгоманов був людиною свого часу і далеко не все із його наукової та публіцистичної спадщини зберігає актуальність в умовах сьогодення. Це дає підставу дослідникам цієї спадщини висловлювати свої оцінки тих теоретичних положень ідей та передбачень, які не справдились, не пройшли випробування часом. Це стосується, зокрема, ідеї приходу майбутнього людства до Всесвітньої Універсальної конфедерації і бездержавного суспільства, абсолютизації переваг федералізму і песимізм щодо перспектив побудови української унітарної національної держави. Так, зокрема дослідники піддають сумніву драгоманівський висновок про те, що оскільки національна незалежність не розв’язує усіх головних соціально-економічних, політичних і культурних потреб нації, то досягнення їх може статися і без власної національної держави в рамках федеральної моделі багатонаціональної державності [1, с.246].

І все ж, оцінюючи внесок М. Драгоманова у становлення української політичної думки, слід визнати, що більшість його наукових праць містять “раціональні зерна”, які не втрачають з часом свого значення. Кожне нове покоління шукатиме ці зерна і використовуватиме як методологічний ключ при аналізі соціальних явищ і процесів. Навіть стаючи предметом дискусій, драгоманівські положення та висновки служитимуть вічному пошуку оптимальних моделей організації суспільно-політичного життя, реалізації потреб та інтересів людей, їх узгодженню та гармонізації.

Література:

1. Круглашов А. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова – Чернівці: Прут, 2000-488 с.